

FONDACIJA ZA STIPENDIRANJE ROMA

INFORMACIJA O REALIZACIJI PROGRAMA STIPENDIJA U 2008 GODINI

Pokrovitelj:
Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava Vlade Crne Gore

Podgorica, Crna Gora
2008

Izdavač:
Fondacija za stipendiranje Roma – Institut socijalne inkluzije
ODJELJENJE ZA STIPENDIRANJE UČENIKA I STUDENATA
Njegoševa 36/I sprat, 81000 Podgorica, Crna Gora
Tel/Fax +382 (0)20 665 325
www.isi-mne.org
fsr@cg.yu
info@isi/mne.org

Autori i priređivači:
Andrija Đukanović
Mr Aleksandar Saša Zeković

Biblioteka: SOCIJALNA INKLUZIJA I OBRAZOVANJE

Urednica:
Anita Zećiri

Pokrovitelj programa:

Vlada Crne Gore
MINISTARSTVO ZA ZAŠTITU LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA
i
Komisija za implementaciju Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u
Crnoj Gori

Podgorica
2008

Na naslovnoj strani su fotografije Rokija Adžovića i Miljaima Delije

ŠTO JE NA KOJOJ STRANI

A. O IMPLEMENTATORU PROGRAMA	04
B. PROGRAM STIPENDIJA	06
C. DODATNE AKTIVNOSTI U SKLOPU PROGRAMA	08
D. KLJUČNI PROBLEMI U REALIZACIJI PROGRAMA STIPENDIJA	11
E. SAMOIDENTIFIKACIJA KORISNIKA PROGRAMA	13
F. SPISAK UČENIKA/CA ROMSKE ILI EGIPĆANSKE NACIONALNOSTI KOJI/E SU USPJEŠNO ZAVRŠILI ŠKOLSKU 2007/08 GODINU.....	14
G. PREGLED USPJEHA UČENIKA/CA IZ POJEDINIH PREDMETA	19
H. ZAKLJUČNICA ŠKOLSKE GODINE	20
I. AKTUALNA ŠKOLSKA GODINA	21
J. KORISNICI/CE PROGRAMA I NJIHOVO OKRUŽENJE	22
K. ROMSKO-EGIPĆANSKA AKADEMSKA ZAJEDNICA	29
L. UDŽBENICI I LITERATURA	31

A. O IMPLEMENTATORU PROGRAMA

Fondacija za stipendiranje Roma (FSR) – Institut socijalne inkluzije (ISI) osnovana je početkom 2005. godine kao dio projekta “**Razvoj romskog liderskog potencijala u Crnoj Gori**” koji je sprovodila Misija **Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS)** u Crnoj Gori, a finansijski je podržana od strane Vlade Kraljevine Holandije.

FSR-ISI kao nezavisna organizacija jedinstvena je po svojoj misiji jer tretira pitanje obrazovanja i zapošljavanja Roma i Egipćana u Crnoj Gori.

Vizija FSR-ISI je **Crna Gora, građansko društvo, sa obrazovanom i integrisanom romskom i egipćanskom zajednicom.**

Misija FSR-ISI je **podrška integraciji Roma u Crnoj Gori kroz obezbjeđivanje pristupa obrazovanju, kulturi i zapošljavanju na svim nivoima.**

Fondacija za stipendiranje Roma – Insitt socijalne inkluzije želi se razviti u moderan i regionalno prepoznatljiv Institut socijalne inkluzije specijaliziran za različite izazove društvenog uključivanja Roma.

Zadaci Fondacije/Instituta su:

- promovisanje značaja obrazovanje za dugoročni izlazak iz siromaštva
- sakupljanje građe i prezentacije kulturne baštine Roma u Crnoj Gori
- obezbjeđivanje stipendija – novčane podrške za Rome i Egipćane koji pohađaju nastavu u srednjim školama i na Univerzitetu u Crnoj Gori
- obezbjeđivanje pristupa finansijskim sredstvima za Rome i Egipćane koji pohađaju različite edukativne procese koji obezbjeđuju njihovu integraciju u formalne tokove obrazovanja, kulture, zapošljavanja ili društvo u cjelini
- trajna podrška i jačanje kapaciteta stipendista Fondacije
- podrške deci, omladini i pripadnicima romske populacije
- funkcionalno opismenjavanje i stručna obuka odraslih Roma i Egipćana, posebno lica koja su u ulozi roditelja/staratelja školske i univerzitetske omladine
- uloga informativnog, obrazovnog i centra za profesionalnu podršku
- iniciranje, participacija i podrška svim aktivnostima koji doprinose boljem ekonomskom, socijalnom i društvenom statusu Roma i Egipćana

- javno zastupanje prema donosiocima odluka
- aktivno praćenje i podrška procesu evropskih integracije Crne Gore
- watch dog uloga u primjeni politika prema Romima

Osim ova dva, FSR/ISI je razvila i treći stipendijski program koji tretira obrazovanje odraslih Roma i Egipćana u cilju njihove socijalne inkluzije. Ovaj program predstavlja podršku odraslim Romima, uzrasta od 15 do 45 godina starosti, koji su nepismeni, nikada nijesu pohađali školu ili imaju završeno manje od četiri razreda osnovne škole. Program podrazumijeva funkcionalno opismenjavanje (jezička i matematička pismenost i socijalne vještine i znanje potrebno za život u savremenom društvu) i stručno osposobljavanje za jednostavna zanimanja. Tokom pohađanja polaznici dobijaju motivacionu stipendiju.

Kontakt:

Fondacija za stipendiranje Roma – Institut socijalne inkluzije

Odjeljenje za stipendiranje učenika i studenata

Njegoševa 36/1, 81000 Podgorica, Crna Gora

Tel/Fax + 382 (0) 20 665 325

E-mail: fsr@cg.yu

www.isi-mne.org

B. PROGRAM STIPENDIJA

Od školske 2004/05 godine FSR-ISI kontinuirano održava program stipendija. Iz godine u godinu izražen je trend povećanja broja Roma i Egipćana u srednjim školama kao i trend opadanja drop – outa.

Kompletan drop-out registrovan je u prvom polugodištu školske 2007/08 kada je program stipendiranja prema srednjoškolcima bio obustavljen. I pored obećanja iz Vlade Crne Gore (resor evropske integracije) da stipendije neće biti obustavljene to se na žalost ipak dogodilo.

U prvom polugodištu školske 2007/08 godine registrovano je nekoliko slučajeva drop outa, u Podgorici i Nikšiću, učenika prvog razreda srednje škole. U prvom slučaju posrijedi je opredjeljenje romskog dječaka, i njegove familije, da se profesionalno, bez škole, posveti fudbalu, u drugom slučaju riječ o udaji bivše stipendistkinje a u trećem opredjeljenje učenika i njegovih roditelja da se posveti poslu (sakupljanju sekundarnih sirovina) od “kojeg kompletna familija dobro živi”. Jedan učenik je u prvom polugođu školske 2007/08 isključen zbog neopravdanih izostanaka. Kasnije je uključen u program “Druga šansa” i uspješno je završio stručnu obuku za jednostavno zanimanje pomoćnik keramičara.¹

Od drugog polugodišta školske 2007/08 program stipendija zajednički realizuju i finansiraju **Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava Vlade Crne Gore** i FSR. Program stipendija je odobren na javnom konkursu **Komisije za praćenje implementacije Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012** nakon čega je svečano potpisan ugovor dok su sredstva za implementaciju programa postala operativna (doznačena) uoči samog kraja školske godine.

U drugom polugodištu/semestru školske 2007/08 godine, upravo zahvaljujući intenzivnom radu i komunikaciji sa korisnicima/cama, školama/Univerzitetom i romskim grupama, nije registrovano napuštanje škole/studija što znači da su svi učenici ili studenti koji su započeli drugo pologudiše/semestar u istom ostali do njegovog kraja.

Tome je itekako doprinijela komunikacija sa korisnicima, informisanje istih o sadržaju Strategije i prenošenje čvrstih uvjerenja dobijenih od kompletne Komisije da stipendije nikako ne mogu biti dovedene u pitanje.

Program stipendija u školskoj 2007/08 je uključivao:

- finansijska pomoć učenicima srednjih škola tokom trajanja školske godine u iznosu od po 70 eura mjesečno; pomoć studentima Univerziteta u iznosu od 150 eura mjesečno

¹ Program “Druga šansa” zajednički su tokom 2007. i 2008. godine implementirali FSR/ISI, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Centar za stručno obrazovanje i njemačka međunarodna organizacija za obrazovanje odraslih „DVV International”. Za više informacija videti na www.isi-mne.org

- redovno prikupljanje i arhiviranje svih informacija i dokumentacije relevantne za tok školske godine i praćenje uspjeha korisnika/ca programa;
- redovno održavanje kontakata i razvijanje bliske komunikacije i saradnje sa korisnicima stipendija i njihovim familijama kao i romskim grupama i aktivistima
- redovne posjete školama/univerzitetskim jedinicama, razgovori sa upravama i predmetnim nastavnicima/cama naših stipendista/kinja
- blagovremeno uočavanje, rješavanje ili učešće u rješavanju problema i različitih pitanja koja su u direktnoj ili posrednoj vezi sa školskim obavezama naših stipendista/stipendistkinja,
- pružanje mentorske podrške u nastavi (*više će biti objašnjeno u nastavku*),
- jačanje kapaciteta stipendista/stipendistkinja, poboljšanje motivacije u učenju i otklanjanje različitih barijera u tom procesu
- zastupanje interesa stipendista/stipendistkinja prema javnosti u području školovanja, obrazovanja i zapošljavanja
- pružanje informativne, organizacione, logističke i tehničke podrške u skladu sa mogućnostima i resursima Fondacije

Program stipendija, zahvaljući razvijenoj saradnji sa Ministarstvom za zaštitu ljudskih i manjinskih prava i podršci Komisije za praćenje implementacije Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije, je inoviran sa dva nova rješenja.

Prvo, od školske 2008/09 godine svim učenicima i studentima je pružena novčana pomoć za nabavku neophodnih udžbenika i literature.

Drugo, sa nevladinom organizacijom “Žensko srce” FSR je potpisala Sporazum o programskoj saradnji koji predviđa redovno prosljeđivanje informacija i mišljenja o univerzitetskim korisnicima/ama stipendija kako bi oni/e, kojima je to zaista neophodno, dobili i mjesečnu pomoć za rentiranje stanova/soba tokom studija.

NVO “Žensko srce” podršku za ovaj projekat takođe je dobilo od Komisije za praćenje implementacije Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije i zajedničko je opredjeljenje stipendista i FSR da ovo rješenje u perspektivi postane jedinstveni stipendijski paket, koji će biti servisiran preko ove fondacije, NVO ili trećeg subjekta.

C. DODATNE AKTIVNOSTI U SKLOPU PROGRAMA STIPENDIJA

Terenske posjete školama i redovni sastanci sa osobljem škola/Univerziteta pomogle su da strukture Fondacije/Instituta budu detaljno i pouzdano informisane o školovanju romskih učenika/ca i studenata/kinja. To je pomoglo da se na vrijeme prepoznaju problemi poput odsustva iz škole, negativne ocjene, neprimjereno ponašanje, konflikti u školi/Univerzitetu i odnos okruženja prema našim korisnicima/cama.

U posmatranom periodu posebno je bila izražena direktna i pisana komunikacija osoblja FSR sa dekanatima Filozofskog fakulteta i Fakulteta političkih nauka u pogledu prevazilaženja određenih tehničkih i administrativnih pitanja i problema koji su pogadali ili na neki način opstruirali naše korisnike/ce.

Takođe, intenzivna komunikacija sa Rektoratom Univerziteta Crne Gore, Filozofskog fakulteta u Nikšiću i Ekonomskog fakulteta u Podgorici vođena je i po pitanju upisa novih studenata.

Od značaja su bile i posjete pojedinim romskim familijama kao i sastanci sa roditeljima. FSR je mišljenja da ove aktivnosti predstavljaju ključni segment uspjeha programa stipendija. Novitet u organizacionoj strukturi jeste i održavanje grupnog roditeljskog sastanka u cilju formiranja Roditeljskog savjeta.

Negativno tradicionalno nasljeđe Roma i Egipćana izuzetno pogađa mlade devojke tako da su ove aktivnosti pomogle, u pojedinim slučajevima, da se poboljša razumijevanje i podrška roditelja.

Posjete su pomogle da se prepoznaju socijalne prilike u kojima žive naši stipendisti/stkinje i njihove familije. Program stipendija predstavlja izuzetan doprinos romskim familijama i relaksaciju roditeljskih obaveza i familijarnog budžeta, što je od školske 2008/09 izraženo i kroz podršku za nabavku udžbenika.

U toku ove školske godine djelimično je završena akcija nabavke sportskih bicikala tako da će raniji/e korisnici/ce stipendija, sa prebivalištem u Podgorici, a kojima su škole od mjesta stanovanja udaljene više od 3 km u dobiti na trajno korišćenje ovu opremu. Akciju je pomogla Opština Podgorica, četiri resora Vlade Crne Gore (dva ministarstva i dvije kancelarije) i Savjet za građansku kontrolu rada policije.

U toku ove školske godine realizovane su tri radionice koje su unaprijedile koheziju grupe, međusobno razumijevanje i prijateljstvo, značajno podigle nivo samopouzdanja kod srednjoškolaca/ki kao i motivaciju da uče i nastave dalje školovanje. Radionice su im pružile priliku da uče iz sopstvenih i tuđih iskustava kao i da se upoznaju sa pozitivnim primjerima iz romske zajednice što je postignuto predstavljanjem studenata Univerziteta i bivših stipendista.

Svim korisnicima/ama bilo je dostupno i savjetovalište koje su jednako često koristili i pojedini studenti.

Stipendisti/kinje iz srednjih škola organizovani su u rad Romskog omladinskog kluba. Osim svojih okupljanja, učešća u drugim projektima FSR, volontiranja u sklopu Festivala obrazovanja odraslih, festivala visokog obrazovanja i stipendija članovi/ice ROK-a su učestvovali i u brojnim aktivnostima drugih NVO. FSR je uspjela značajan broj lica uključiti u obrazovne programe (različite škole), omladinske kampove i radove.

Važno je istaći da su prioritet za učešće u veoma važnom i korisnom projektu „Druga šansa” imali članovi familija naših korisnika/ca čime je svijest o značaju obrazovanja za izlazak iz siromaštva proširena i na generacije koje prijetihode našim učenicima ili studentima.

Značajan novitet u dopunskim aktivnostima u sklopu programa stipendija jeste mentorski rad – podrška. Kako nije bilo objektivnih uslova da se on kontinuirano primjenjuje od početka drugog polugodišta/semestra školske godine mentorski rad je uveden u slučaju stipendista/kinja iz srednjih škola koji su imali slabe ocjene iz određenih predmeta i zbog toga upućeni na popravni ispit. Radilo se o značajnom broju lica, uglavnom u kvalitetnijim školama (gimnazija ili srednja stručna škola IV stepena) kojima je ova pomoć značajno pomogla da ne obnove godinu. Samo jedno lice koje je koristilo mentorsku podršku (za ukupno tri predmeta) obnovilo godinu zbog konačne negativne ocjene iz jednog predmeta. Mentorsku podršku pružali su, kada je to bilo realno moguće, naši drugi stipendisti iz srednjih škola i Univerziteta, njihove kolege ili treća lica koja su u tim sredinama prepozanta po kvalitetu u pripremi učenika za polaganje određenih predmeta.

Mentorsku podršku koristile su i tri studentkinje Fakulteta političkih nauka posebno iz predmeta sa kojima nijesu bile familjarne svojim srednjoškolskim obrazovanjem ili zbog nedovoljnog dobrog poznavanja stručnih termina.

Od školske 2008/09 mentorski rad je značajno unaprijeđen. Stipendisti sa Univerziteta postali su mentori sa obavezom da sedmično prate rad, školovanje i aktivnosti nekoliko učenika koji su im dodijeljeni u zaduženje. Uvjereni smo da se na ovaj način još snažnije unaprijeđuje međusobna komunikacija sa školom ali i kohezija i solidarnost između romskih učenika i studenata.

Studenti sa Univerziteta okupljeni su u rad Romskog studentskog kluba (RSK). Predstavnica RSK prisustvovala je i Godišnjoj konferenciji romskih studenata Balkana koja je održana u avgustu mjesecu u Novom Sadu. U toku je priprema Godišnje skupštine RSK-a i usvajanje nekoliko dokumenata koji će naići na pažnju javnosti.

Program stipendija je zadovoljavajuće participirao u medijima. Osim gostovanja osoblja FSR i stipendista u medijima, njihovih nastupa na drugim javnim događajima, skupovima, konferencijama i festivalima, aktivnosti su redovno praćene i putem web site i magazina „Inkluzija” koji se distribuira na više hiljada elektronskih adresa.

Važno je napomenuti da je značajan broj aktuelnih i bivših stipendista FSR/ISI uzeo zapaženo učešće u radu Nacionalne romke koalicije i Romskog savjeta u Crnoj Gori čime su dobili priliku ne samo da promovišu rad FSR/ISI i stipenijski program već značaj obrazovanja na svim nivoima.²

² U pojedinim tijelima, poput Romskog savjeta, već dolaze do izražaja razlike između onih članova/ica koji/e imaju obrazovnu pozadinu i onih koji su bez obrazovanja ili čak nepismeni, posebno u pogledu doživljaja istinskog položaja romsko-egipćanske zajednice u Crnoj Gori te konstruktivnog kritičkog odnosa i pristupa.

D. KLJUČNI PROBLEMI U REALIZACIJI PROGRAMA STIPENDIJA U ŠKOLSKOJ 2007/08 GODINI

Pri implementaciji Programa stipendija bilo je određenih problema i izazova:

Značajan problem predstavljao je činjenica da se kasnilo prvo sa raspisivanjem konkursa od strane Komisije za implementaciju Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije a potom i konačno dostavljanje odobrenih sredstava FSR na raspolaganje. Ovaj problem je rješavan u toku kroz obezbjeđenje redovne komunikacije, uključujući i pisanu, sa korisnicima/ama stipendija iz srednjih škola i Univerziteta.

Takođe, registrovan j i jedan slučaj navodnog nasilničkog ponašanja našeg stipendiste zbog čega je isključen iz škole. FSR je uvjerena da je posrijedi sasvim druga stvar o čemu je obavijestila Prosvjetnu inspekciju i Državno tužilaštvo, dostavila relevantnu dokumentaciju sa tvrdnjom da je riječ o pokušaju prikrivanja korupcije i zloupotrebe službenog položaja i uklanjanja svjedoka što je naš stipendista definitivno i bio. Nezadovoljna reakcijom Prosvjetne inspekcije FSR/ISI se obratila ministru prosvjete i nauke u Vladi Crne Gore da naloži ponovni inspekcijski nadzor. Kompletna dokumentacija o ovom slučaju dostupna je u Fondaciji za stipendiranje Roma - Institutu socijalne inkluzije i planira se njeno javno objavljivanje.

Kod jednog stipendiste je registrovano gubljenje povjerenja u školu ali i nade da obrazovnjem može promijeniti i poboljšati sopstveni život. Naišli smo na izuzetnu podršku i razumijevanje kompletne uprave Srednje poljoprivredne škole u Baru i uz njihovu podršku i naš rad uspjeli da ga vratimo u nastavni proces. Ovđe je do izražaja došao značaj kvalitetne komunikacije i partnerstva između uprave jedne javne školske ustanove i civilnog društva.

Dvoje stipendista sa Univerziteta nije bilo zadovoljno realizacijom programa stipendija zbog čega su uputili pismeni protest direktoru FSR/ISI nezadovoljni visinom isplaćenih stipendija. Iste se pokrivaju djelimično iz budžeta odobrenog projekta od strane Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava a djelimično iz sopstvnog učešća FSR (koje je takođe integralni dio odobrenog projekta) posredstvom zaključnih protokola o saradnji sa drugim organima/institucijama ili putem već obezbijedenih stipendija.³ O ovom pitanju vođena je komunikacija sa konkretnim korisnicima i obavljen razgovor sa predstavnikom Nacionalne romske koalicije. FSR je bila stajališta da je neprihvatljivo da jedno lice može primati više stipendija sa više različitih izvora kao i

³ FSR je dana 16.05.2008. godine zaključila Ugovor finansiranju/sufinansiranju programa u skladu sa Strategijom za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012 u 2008. godini (broj 721/08). Na osnovu ovog projekta Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je prihvatilo da sufinansira projekat „Program stipendija u 2008. godini“ sa iznosom od 43.590 eura. Cijeli projekat je vrijedan 55.640 eura pri čemu je predviđeno sopstveno učešće FSR, kao aplikanta, sa iznosom od 12.050 eura (projekat je predat Ministarstvu za zaštitu ljudskih i manjinskih prava dana 04.04.2008. godine a zaveden pod brojem 466/08). Od tog iznosa za studente Univerziteta otpada ukupno 17.350 eura od čega je učešće FSR 5.500 eura.

da nije u interesu države Crne Gore, kao pokrovitelja, da izdvaja sredstva za ona lica koja već po drugim osnovama primaju različite stipendije i vrste pomoći jer onda ta lica i nijesu u stanju potrebe da budu korisnici ove pomoći. Problem je uspješno prevaziđen. FSR je za troje najboljih stipendita sa Univerziteta i srednje škole isplatila nagradne stipendije.

Jedan srednjoškolac iz Podgorice, učenik II razreda, u toku školske 2007/08 godine je zaključio brak takođe sa maloljetnom osobom (porijeklom sa Kosova). Uz pojačanu komunikaciju sa njim i njegovim roditeljima preventino se djelovalo na mogućnost napuštanja škole i učenik je sa značajnim uspjehom nastavio i završio razred i trenutno uredno pohađa III razred srednje škole.

Određeni izazov predstavljalo je i nacionalno izjašnjavanje korisnika/ca stipendija. Dvije učenice su na početku oba polugođa školske 2007/08 godine izjasnile kao Romkinje i dostavile dokumentaciju potrebnu za apliciranje za stipendiju. Dokumentaciju su dostavile i po obavještenju iz FSR da je zaključen sporazum sa Ministarstvom za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. Međutim kasnije su odbile, prilikom potpisivanja odgovarajuće izjave i druge dokumentacije, da se deklariraju kao Romkinje i posebno da javno bude prepoznate kao Romkinje. Iz ovog razloga su izgubile pravo na stipendiju. Dokumentacija u vezi ovog slučaja dostupna je u Fondaciji za stipendiranje Roma – Institutu socijalne inkluzije.

Neki učenici/ce imaju po više različitih brojeva telefona i FSR/ISI ne obavještavaju o promjeni broja telefona tako da je sa nekima bilo vrlo teško stupiti u kontakt. Takođe, neki još uvijek nemaju osjećaj odgovornosti i obaveze da dostave dokumentaciju koja im je potrebna radi regulisanja i nastavka stipendije i drugih vidova podrške, iako su upoznati da to treba da urade. To donekle stvara sliku, kod jednog broja njih, nezainteresovanosti učenika/ca za školovanje. Ponekad prosto čudi odnos učenika/ca koji i pored ponuđene pomoći neće ili ne žele da ulože makar mali napor da im se pomogne.

Nijesu postojali organizacioni ili tehnički problemi, kao ranijih godina, pri realizaciji projekta jer su od strane Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava obezbijedene izuzetno solidne pretpostavke da program stipendija funkcioniše na efikasan i djelotvoran način.

Školska 2008/09 je spremno dočekana i svi segmenti stipendijskog programa se uspješno implementiraju bez značajnijih problema (jedino je izraženo kašnjenje u dostavljanju relevantne dokumentacije od strane pojedinih korisnika). Problem se djelimično javljao i u jednom dijelu kompletiranja dokumentacije i personalnih dosijea što je bilo uslovljeno režimom rada škola i fakulteta, godišnjih odmora, terminima popravnih ispita ili obavezne prakse kao sastavnog dijela nastavnog programa stručnih škola.

E. SAMOIDENTIFIKACIJA KORISNIKA/CA PROGRAMA

FSR je i ove školske godine primijenila istu praksu kao i ranijih godina u pogledu samoidentifikacije korisnika/ca da pripadaju romskoj ili egipćanskoj zajednici. Podnošenjem pismene molbe i prijave stipendisti su se samostalno i uz saglasnost roditelja samoidentifikovali/e kao pripadnici/e romske i egipćanske zajednice. Ova metodologija se pokazala pouzdanijom od one koje koriste školske vlasti.⁴ Dvije korisnice nijesu htjele da potpiše izjavu da pripadaju romskoj ili egipćanskoj zajednici (prošle godine to je bio slučaj sa četvoro dece) ili ako potpišu ne dozvoljavaju da njihova imena budu javno navođena u kontekstu našeg rada. O ovom slučaju detaljnije smo pisali u prijetnom poglavlju.

⁴ Tzv. „Odokativna metoda“.

F. SPISAK UČENIKA/CA ROMSKE ILI EGIPĆANSKE NACIONALNOSTI KOJI/E SU USPJEŠNO ZAVRŠILI ŠKOLSKU 2007/08 GODINU:

Ime i prezime, ime jednog od roditelja	Škola, profil i završeni razred	Generalije
01. ADŽOVIĆ (MUNIBA) ROKI Sex: M	JU SREDNJA GRAĐEVINSKO – GEODETSKA ŠKOLA „MARKO RADEVIĆ“ RAZRED: TREĆI SMJER: MONTER SUVE GRADNJE	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA : 2,8 3 X 2 1 X 3 1 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
02. BERIŠA (UKA) BRAHIM Sex: M	JU PRVA SREDNJA STRUČNA ŠKOLA – NIKŠIĆ RAZRED: DRUGI SMJER: AUTOMEHANIČAR	USPJEH: DOVOLJAN SREDNJA OCJENA: 2,45 7 X 2 3 X 3 1 X 4 VLADANJE: PRIMJERNO
03. BEGANAJ (SOKOLJ) SAUL Sex: M	JUEKONOMSKO UGOSTITELJSKA ŠKOLA – NIKŠIĆ RAZRED: PRVI SMJER: TEHNIČAR PRODAJE	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 2,84 5 X 2 6 X 3 1 X 4 1 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
04. BADŽOVIĆ (REMZO) FAHRUDIN Sex: M	JU SREDNJA POLJOPRIVREDNA ŠKOLA – BAR RAZRED: TREĆI SMJER: AUTOMEHANIČAR	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 2,87 5 X 2 2 X 3 1 X 5 VLADANJE. PRIMJERNO

05. BERIŠA (GZIM) AMANDA Sex: F	JU SREDNJA STRUČNA ŠKOLA „ SERGIJE STANIĆ“ – PODGORICA RAZRED: TREĆI SMJER: TEHNIČAR PRODAJE	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 2,54 6 X 2 4 X 3 1 X 4 VLADANJE : PRIMJERNO
06. BERIŠA (NAZMIJE) DIJANA Sex: F	JU SREDNJA MJEŠOVITA ŠKOLA „IVAN GORAN KOVAČIĆ“ – HERCEG NOVI RAZRED: PRVI SMJER: FIZIOTERAPEUTSKI TEHNIČAR	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA : 3,07 4 X 2 6 X 3 3 X 4 1 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
07. BERIŠA (RAMADAN) SENADA Sex: F	JU GIMNAZIJA - CETINJE RAZRED: DRUGI	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 2,5 11 X 2 1 X 3 2 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
08. BERIŠA (MAKSUT) EDIN Sex: M	JU SREDNJA ELEKTROTEHNIČKA ŠKOLA „ VASO ALIGRUDIĆ“ – PODGORICA RAZRED: DRUGI SMJER: ELEKTROTEHNIČAR ELEKTROTEHNIKE	USPJEH: ODLIČAN SREDNJA OCJENA: 4,50 2 X 3 2 X 4 8 X 5 VLADANJE: DOBRO
09. BEČAJ (VESELJ) EMIN Sex: M	JU CENTAR ZA OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE „ 1. JUN“ – PODGORICA RAZRED: TREĆI SMJER: POMOĆNIK AUTOMEHANIČARA	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 3,2 1 X 2 7 X 3 1 X 4 1 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
10. AVDULAJ (ĆERIM)ĆERIM Sex: M	JU CENTAR ZA OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE „ 1. JUN „ – PODGORICA RAZRED: DRUGI (II) SMJER: POMOĆNIK	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 3,2 2 X 2 5 X 3

	AUTOMEHANIČARA	2 X 4 1 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
11. EFOVIĆ (ISMET) SENADA Sex: F	JU CENTAR ZA OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE „ 1. JUN „ – PODGORICA RAZRED: PRVI (I) SMJER: POMOĆNICA FRIZERA/KE	USPJEH: ODLIČAN SREDNJA OCJENA: 4,8 2 X 4 7 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
12. BERIŠA (MUHAMEDA) ELVIS Sex: M	JUSREDNJA ELEKTROTEHNIČKA ŠKOLA „ VASO ALIGRUDIĆ“ RAZRED: DRUGI SMJER: ELEKTROTEHNIČAR	USPJEH: VRLO DOBAR SREDNJA OCJENA: 3,50 3 X 2 3 X 4 3 X 5 VLADANJE : PRIMJERNO
13. BERIŠA (SADIK) SABIT Sex: M	JU CENTAR ZA OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE „ 1. JUN“ – PODGORICA RAZRED: DRUGI SMJER: POMOĆNIK AUTOMEHANIČARA	USPJEH: ODLIČAN SREDNJA OCJENA: 5,0 10 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
14. BERIŠA (SADIK) NEDŽMEDIN Sex: M	JU CENTAR ZA OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE „ 1. JUN“ – PODGORICA RAZRED: DRUGI SMJER: POMOĆNIK AUTOMEHANIČARA	USPJEH: ODLIČAN SREDNJA OCJENA : 5,0 10 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
15. BEGANAJ (KENEDI) ALMIRA Sex: F	JU SREDNJA MJEŠOVITA ŠKOLA „ BRATSTVO I JEDINSTVO „ – ULCINJ RAZRED: TREĆI SMJER: PRODAVAČ	USPJEH: VRLO DOBAR SREDNJA OCJENA: 4,0 4 X 3 4 X 2 VLADANJE: PRIMJERNO
16. ĐULIJAJ (GZIM) LJULJZIM Sex: M	ZAVOD ZA ŠKOLOVANJE I REHABILITACIJU LICA SA POREMEĆAJIMA SLUHA I GOVORA – KOTOR RAZRED: DRUGI SMJER: KUVAR	USPJEH: DOVOLJAN SREDNJA OCJENA: 2,2 9 X 2 2 X 3 VLADANJE:

		PRIMJERNO
17. DELIJA (PAŠA) MILJAIM Sex: M	JU PRVA SREDNJA STRUČNA ŠKOLA – NIKŠIĆ RAZRED: ČETVRTI SMJER: TEHNIČAR MAŠINSKE ENERGETIKE	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 3,3 5 X 2 2 X 3 4 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
18. JEFKAJ (JELINA) EMRAH Sex: M	JU SREDNJA MJEŠOVITA ŠKOLA „IVAN GORAN KOVAČIĆ“ – HERCEG NOVI RAZRED: ČETVRTI SMJER: FIZIOTERAPEUTSKI TEHNIČAR	USPJEH: VRLO DOBAR SREDNJA OCJENA: 4,00 1 X 2 2 X 3 3 X 4 4 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
19. EMINOVIĆ (VAJTA) ENIS Sex: M	JU SREDNJA STRUČNA ŠKOLA „IVAN USKOKOVIĆ“ – PODGORICA RAZRED: DRUGI SMJER: AUTOLIMAR	USPJEH: DOVOLJAN SREDNJA OCJENA: 2,4 7 X 2 2 X 3 1 X 4 VLADANJE: DOBRO
20. TAIRI (ŠABAN) JETON Sex: M	JU SREDNJA MJEŠOVITA ŠKOLA „IVAN GORAN KOVAČIĆ“ – HERCEG NOVI RAZRED: TREĆI SMJER: MONTER SUVE GRADNJE	USPJEH: ODLIČAN SREDNJA OCJENA: 4,50 1 X 3 1 X 4 4 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
21. KABAŠI (ISMET) UKA Sex: M	JU SREDNJA STRUČNA ŠKOLA – BIJELO POLJE RAZRED: DRUGI SMJER: AUTOMEHANIČAR	USPJEH: VRLO DOBAR SREDNJA OCJENA: 3,9 1 X 2 3 X 3 3 X 4 3 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
22. KRASNIĆ (MEHMET) MEDINA	JU GIMNAZIJA – CETINJE RAZRED: DRUGI	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 2,5

Sex: F		11 X 2 1 X 3 2 X 5 VLADANJE: PRIMJERNO
23. RAMAJ (UKA) ASAN Sex: M	JU CENTAR ZA OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE „ 1. JUN“ – PODGORICA RAZRED: TREĆI SMJER: POMOĆNIK AUTOMEHANIČARA	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 3,1 9 X 3 1 X 4 VLADANJE: PRIMJERNO
24. ŠALJAJ (SULJO) MENSUR Sex: M	JU SREDNJA GRAĐEVINSKO GEODETSKA ŠKOLA „ MARKO RADEVIĆ“ _PODGORICA RAZRED: PRVI SMJER: KERAMIČAR, TERACER, PEĆAR	USPJEH: DOBAR SREDNJA OCJENA: 3 4 X 2 6 X 3 4 X 4 VLADANJE: PRIMJERNO

G. PREGLED USPJEHA UČENIKA/CA IZ POJEDINIH PREDMETA:

Maternji jezik i književnost ⁵

Ukupno četiri učenika/ce od njih 24 koliko je završilo razred imalo je odličnu ocjenu iz maternjeg jezika i književnosti (16,66%), svega jedan učenik/ca imao/la je vrlodobru ocjenu (4,16%), osam učenika/ca ili 33,3% od ukupnog broja stipendista na kraju školske godine imali su dobru ocjenu (3) iz maternjeg jezika i književnosti, 11 učenika/ca ili njih 46% ima dovoljan uspjeh iz maternjeg jezika i književnosti.

Strani jezik

Svega jedan (1) učenik/ca (6,25%) od njih 16 koliko ih je imalo strani jezik ima odličnu ocjenu (5) iz stranog jezika. Njih dvoje (2) ili (12,5%) imalo je vrlodobru ocjenu (4) iz stranog jezika. Osam (8) učenika/ca ili njih (50%) na kraju školske godine imalo je dobar uspjeh (3) iz stranog jezika. Pet (5) učenika/ca je imalo dovoljnu ocjenu (2) iz stranog jezika ili njih (31,25%).

Osmoro (8) učenika/ca nije imalo nastavu stranog jezika.

Matematika

Četiri učenika/ce (4) ili 17,4% ima odličnu ocjenu (5) iz matematike. Takođe, troje (3) učenika/ca (13,04%) ima vrlodobru ocjenu (4) iz matematike.

Dobru ocjenu (3) iz matematike imalo je četvoro učenika/ca (4) ili 17,4% dok je 12 učenika imalo dovoljan uspjeh (2) iz matematike što je 52,17%.

Jedan učenik nije imao nastavni predmet matematika.

⁵ Svi stipendisti su izučavali crnogorski jezik iako im je maternji jezik albanski.

H. ZAKLJUČNICA ŠKOLSKE GODINE

Školsku 2007/08 godinu počelo je pohađati ukupno **32** učenika/ce romske ili egipćanske nacionalnosti. Ukupno je bilo **23** dječaka i **9** djevojčica (28%).

Srednjoškolci/ke romske ili egipćanske nacionalnosti registrovani/e su u sljedećim opštinama Crne Gore: Podgorica, Nikšić, Cetinje, Bar, Ulcinj, Kotor, Herceg Novi i Bijelo Polje.⁶

U prvom polugodištvu školske 2007/08 školu je, iz različitih razloga, napuštilo ukupno troje učenika/ca dok je jedan učenik isključen iz škole. Ukupno **3** učenika i **1** učenica. Jedan učenik koji je isključen iz škole uključen je u program obrazovanja odraslih i završilo je stručnu obuku za jednostavno zanimanje.

U drugom polugodištu školske 2007/08 nije registrovan slučaj napuštanja. **Jedan (1)** učenik je isključen iz škole zbog navodnog nasilničkog ponašanja dok je **jedan (1)** učenik obnovio školsku godinu na popravnom ispitu.

Dvije (2) učenice, uoči kraja školske godine, odustale su od svog nacionalnog izjašnjavanja kao Romkinje i odbile su da javno budu prepoznate kao Romkinje iako su tokom cijele školske godine sa FSR/ISI vodile urednu komunikaciju i saradnju.

Školsku godinu završilo je ukupno **24** učenika/ce od kojih su djevojčice čine **25%**.

Od ukupnog broja lica koja su se izjašnjavala kao pripadnici/ce romsko-egipćanske zajednice na kraju je njih **80%** uspješno završilo školsku godinu.⁷

Od ukupnog broja učenika/ca koji/e su uspješno završili/le školsku godinu njih 5 ili 21% su razred završili/e sa odličnim uspjehom (5), njih 4 ili 16,6% vrlo dobrim uspjehom (4), ukupno njih 12 ili 50% sa dobrim uspjehom (3) i njih ukupno troje (3) ili 12,5% sa dovoljnim uspjehom (2).

Ukupno **četiri** učenika/ca je završilo prvi (**I**) razred srednje škole, **jedanaest** (11) učenika/ca je završilo drugi (**II**) razred srednje škole, njih **sedam** (7) je završilo treći (**III**) a **dva** (2) učenika su završila četvrti (**IV**) razred srednje škole.

Ukupno **devet** (9) učenika je maturiralo odnosno završilo srednjoškolsko obrazovanje. Dvoje njih (**2**) je nastavilo univerzitetsko obrazovanje i uspješno su se upisali na Filozofskom fakultetu u Nikšiću studij „Psihologija“ i Ekonomskom fakultetu u Podgorici studij menadžmenta.⁸

⁶ U osam od 21 crnogorske opštine.

⁷ U ovu kalkulaciju nijesu računata lica koja su u međuvremenu odustala od romskog nacionalnog izjašnjavanja.

⁸ Prvi su studenti romske i egipćanske nacionalnosti upisani na ove studije.

Prema podacima FSR/ISI niko od preostalih lica koja su završila srednju školu (uglavnom stručne srednje škole) nije našao neku vrstu zapošljenja i evidentirani su na tržištu rada kao lica koja traže posao.

Za najuspješnijeg stipendistu srednjoškolca u školskoj 2007/08 promovisan je **Edin Beriša**, dok su od strane direktora FSR/ISI posebno pohvaljeni **Nedžmedin Beriša**, **Sabit Beriša**, **Emrah Jefkaj**, **Kabaši Uka** i **Jeton Tairi**.

I. AKTUALNA ŠKOLSKA GODINA

U aktuelnoj školskoj 2008/09 godini Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, posredstvom FSR/ISI, stipendira 15 ranijih srednjoškolaca/lki i 16 novih učenika koji su ove godine redovno upisani u prvi razred srednjih škola svih profila čime je broj Roma i Egipćana upisanih u prvi razred srednjih škola, u odnosu na prošlu godinu, povećan za više od 55%.

J. KORISNICI/E PROGRAMA I NJIHOVO OKRUŽENJE

Tokom školske godine sa svim srednjoškolcima/kama je održavana redovna komunikacija tokom koje se pristupilo i različitim vrstama istraživanja i anketiranja kako bi se dobila što kompletnija slika o korisnicima, njihovom okruženju i vodećim izazovima sa kojima se suočavaju.

Iako su u istraživanja bili uključeni/e svi/e korisnici/e ovđe su prezentovani rezultati koji se odnose i koji obuhvataju samo ona lica koja su sa uspjehom završila školsku 2007/08 godinu.

Osim grupnih diskusija, fokus grupe i personalnih intervjuja istraživanje je sprovedeno i na bazi upitnika sačinjenog od pitanja otvorenog tipa đe je ispitanicima ostavljena mogućnost da sami kreiraju odgovor i da mogu da iskažu svoje viđenje onoga na što se pitanje odnosi. Željelo se da odgovori ne budu unaprijed određeni kao i da se od ispitanika dobije što više informacija.⁹ Pitanja u upitniku su obuhvatila odnose u školi ali i onaj dio života koji učenici/e imaju van škole.

Gotovo svi učenici/e su bili/e zadovoljni/e odnosom nastavnog kadra u školi prema njima i ocjenjuju ga jako korektnim. Samo jedan učenik je istakao loš tretman od strane profesora, ističući da je bio jedini Rom u odjeljenju i dežurni „krivac za sve“ zbog čega je često udaljavan sa nastave što je bio i jedini razlog za veliki broj neopravdanih izostanaka. Istraživanje je pokazalo da romski-egipćanski učenici/ce nedovoljno poznaju učenička prava i gotovo ne učestvuju u životu učeničke zajednice i škole. Takođe, najveći broj njih nije svjestan značaja i suštine ljudskih i manjinskih prava pa se to eventualno odražava i na činjenicu da možda, veoma često, nijesu ni svjesni kršenja određenih prava. Često se dešava da se očigledno kršenje nekog učeničkog/ljudskog prava posmatra kao uobičajena, normalna stvar na koju se ne reaguje. Teško je povjerovati da su odnosi u školi na tako visokom stepenu tolerancije i razumijevanja (imajući u vidu ukupan društveni ambijent) i da nema propusta u radu nastavnog kadra. Dio kulture kako kod Roma i Egipćana tako i kod većinskog stanovništva je autoritarno ponašanje koje sa sobom nosi i prihvatanje kršenja prava bez reakcije.

Kada je riječ o odnosu ostalih učenika/ca prema Romima i Egipćanima niko od ispitanika/ca nije imao ozbiljnijih primjedbi. Mali broj učenika istakao je kao primjere drugačijeg odnosa svojih vršnjaka dobačivanja i pogrdne uzvike ali ništa konkretnije što bi značajnije uticalo da se osjećaju izolovanim. Naprotiv ističu da se druže sa neromskim učenicima i da imaju dosta dobrih prijatelja/ica među njima. U većini slučajeva to druženje se završava u krugu škole i ne nastavlja se van tog kruga. Izostaje intezivnije druženje koje podrazumijeva kućne posjete, zajedničko vrijeme u gradu i sl. Neki od ispitanika su dolazili na intervjuje ili radionice u pratnji drugova neromske nacionalnosti što je bilo veoma interesantno i značajno. Dalo se primijetiti da imaju veoma dobar odnos. Bitna činjenica koja se može izvesti iz odgovora učenika je da se u školi ne osjećaju neprijatno ili nesigurno, da nijesu predmet nasilja i drugih vrsta omalovažavanja. Stanje po pitanju predrasuda i stereotipa sigurno nije ovako dobro, međutim mora se primijetiti napredak u uklanjanju takvih prepreka normalnom funkcionisanju društva.

⁹ Upitnik zatvorenog tipa od ispitanika zahtijeva da se opredijele za već ponuđene odgovore i na taj način sužava mogućnost za neka nova saznanja i informacije.

Situacija u školi slična je opštem stanju u društvu, dvije grupe žive jedna pored druge bez mnogo prožimanja ali i bez sukoba. Dva odvojena svijeta sa veoma rijetkim dodirima.

Dva pitanja u upitniku bila su vezana za predmete koji učenici slušaju u školi sa intencijom da se više sazna o njihovim interesovanjima. Najviše ispitanika odlučilo se za praktičnu nastavu, matematiku i fizičko kao omiljene predmete. Praktična nastava je zanimljiva za učenike/ce jer se tiče njihovog budućeg zanimanja i zato što je, prema kazivanjima, dinamičnija u odnosu na ostale predmete. Vodeći razlog za ovakav odgovor leži u činjenici da je najveći broj naših stipendista u srednjim stručnim školama. U praktičnoj nastavi učenici učestvuju, savladavaju konkretna znanja i vještine potrebne za budući rad. Fizičko kao omiljeni predmet iz razloga što tu imaju priliku da se bave sportom, neki od učenika/ca već treniraju pa im sportske aktivnosti na časovima fizičkog predstavljaju zadovoljstvo. Zanimljivo je pomenuti da za jednog učenika časovi fizičkog predstavljaju mogućnost da se relaksira i odmori od pritiska koji osjeća u školi i kod kuće. Takođe je zanimljivo da nekoliko učenika/ca ističe matematiku kao omiljeni predmet, ističući zanimljivost materije kao razlog koji taj predmet čini omiljenim. Primjetno je i interesovanje za društvene nauke kao što su: sociologija, filozofija, patologija. Različitost odgovora uklanja predrasude da su za ovu etničku grupu najprivlačniji zanati, da ih ništa drugo ne interesuje.

Kada je riječ o najmanje zanimljivim predmetima tu su na prvom mjestu srpski odnosno crnogorski jezik, matematika i biologija. Ističu da im teška gramatika i lektira iz crnogoslg i srpskog jezika posebno što te jezike ne koriste u svojim familijama. Matematika je predmet koji učenici najmanje vole zbog toga što je teška, nerazumljiva i teško je savladavaju. Mora se istaći da veliku ulogu u tome koji će predmet biti omiljen ili ne imaju profesori, njihov način rada, pristup materiji. To ističe nekoliko ispitanika koji kažu da zbog profesora vole odnosno ne vole određeni predmet. Od načina rada profesora mnogo zavisi kako će i koliko uspješno učenici/ce savladati školske zadatke. Učenici navode kako su pojedini profesori dosadni pa stoga nijesu motivisani da uče određeni predmet.

Na pitanje da li imaju nekih poteškoća u učenju ispitanici Romi najčešće su navodili buku, slabu koncentraciju, slabo pamćenje, jezik, kao prepreku uspješnijem savladavanju školskih obaveza. Jezik se često pojavljuje kao prepreka u učenju. Mnogi roditelji romskih učenika/ca nijesu upoznati sa mogućnošću obrazovanja na albanskom jeziku mada sa druge strane je upitno koliko je njima ovo uopšte bilo dostupno i predstavljeno. Jedan od uzroka slabijeg učenja je i nedostatak koncentracije. Mnoge stvari odvlače pažnju romskim učenicima i sprečavaju ih da se fokusiraju na učenje. Teški životni uslovi, egzistencijalna pitanja stavljaju obrazovanje u drugi plan. Mnogočlane familije, koje najčešće žive u malom životnom prostoru, ostavljaju učenike/ce bez prostora koji bi koristili za učenje. Familije ispitanih učenika broje u prosjeku više od 6 članova, dok kuće u kojima žive nemaju dovoljno prostora. Većina familija živi u sopstvenim kućama. Za postizanje boljih rezultata u učenju potreban je i određen prostor u kome učenik može nesmetano da se posveti učenju. Skučeni životni prostor to ne dozvoljava.

Jedna od velikih teškoća u učenju je i neposjedovanje knjiga i pribora za školu. Najčešći razlog tome je nemanje novca kojim bi učenici kupili sve ono što im je potrebno za školovanje. Da bi slika bila potpunija moramo navesti da postoji i nemarnost učenika kad je u pitanju školski pribor.

Putovanje od kuće do škole takođe može negativno uticati na učenje jer oduzima puno vremena. Mali broj učenika posjeduje mjesečne karte za prijevoz pa moraju da pješače od kuće do škole. To je još jedan elemenat koji opterećuje učenike/ce i stvara dodatne probleme u njihovim svakodnevnim aktivnostima. Škole se nalaze u centru grada dok veliki broj učenika/ca živi na periferiji.

Veliki broj ispitanih, više od polovine, nikada nije učestvovao u nekim vannastavnim aktivnostima u školi. Ipak ima učenika koji su uzeli učešća na školskim priredbama, sportskim takmičenjima i sl. To predstavlja vid snažnijeg prihvatanja romskih/egipćanskih učenika/ca. Takvi vidovi druženja i aktivnosti predstavljaju jedan vrstu neformalnih odnosa, pospješuju odnos između učenika/ca i doprinose da se romski učenici osjećaju prihvaćenijim, da budu integrisaniji i da se više identifikuju sa školom u kojoj uče. Neki od učenika su pjevali na školskim priredbama, glumili, svirali, predstavljali školu na republičkim i saveznim takmičenjima.

Kad je riječ o potrebi postojanja asistenata u radu sa romskim učenicima onda mali broj učenika smatra da su asistenti potrebni u procesu nastave. Najčešće ističu da profesori dobro obavljaju svoj posao i da im nije potrebna dodatna pomoć, da u školi uspijevaju da savladaju gradivo. Takođe učenici ističu da je mali broj Roma u školi pa asistenti nijesu potrebni. Ipak jedan dio učenika/ca smatra da bi im prisustvo asistenata olakšalo učenje, da bi uz njihovu pomoć bolje ispunjavali školske obaveze. Pomoć asistenata dobro bi došla u radu sa učenicima kod kuće đe bi se ono što je rađeno u školi ponovo prolazilo sa asistentima. Učenici ističu da bi u odnosu sa asistentima ostvarili prisniji odnos jer se ipak radi o licima iz njihove sredine koji poznaju prilike i tradiciju zajednice, sa kojim bi učenici/ce imali više slobode, da pitaju i traže dodatna objašnjenja i uz čiju pomoć bi lakše mogli da savladavaju školske obaveze.

Još jedno pitanje bilo je postavljeno u vezi sa radom nastavnog kadra. Naime učenici/e su pitani/e da li su im profesori/ke zanimljivi, da li mogu da shvate ono što im predaju, da li im izlaze u susret ako su potrebna dodatna objašnjenja. U odgovoru na ovo pitanje, svi su isticali da su profesori spremni da se dodatno angažuju, da im objasne određene nejasnoće, da su predavanja zanimljiva i da uglavnom mogu da shvate ono što im se predaje. Na osnovu ovoga može se zaključivati i o načinu rada profesora, koliko u radu koriste različite didaktičke metode i sredstva. Zadovoljstvo romskih učenika radom profesora znači da su uspjeli da približe gradivo učenicima i da ga učine zanimljivim i razumljivim. Ove odgovore možemo povezati sa odgovorima na pitanje o odnosu nastavnog kadra đe su svi ispitanici istakli izuzetno korektan i lijep odnos nastavnog osoblja prema njima. Učenici ne osjećaju da se prema njima drugačije ophodi zbog toga što su Romi ili Egipćani.

Na pitanje da navedu neki razlog koji ih spriječava da postižu bolje rezultate romski učenici u velikom broju, njih 14, navode da ne postoji nijedan specifičan razlog i da je najveći razlog u njima samima i njihovoj (ne)spremnosti da uče. U razgovoru sa stipendistima/kinjama zapaža se da oni često ne znaju imena svojih profesora/ki kao ni nazive pojedinih predmeta. Takođe, primjetno je bilo da se jedan broj ispitanika teško odlučivao da priča detaljnije o određenim stvarima.

Od razloga koji su nabrojani kao uzroci slabijeg uspjeha su: rad, rano stupanje u brak, nepostojanje veće podrške roditelja, ukupna materijalna situacija. Svi ovi razlozi su karakteristični za pripadnike romske-egipćanske populacije i svi oni utiču na smanjenu mogućnost učenja i uspjeha u školi. Moglo bi i da se kaže da svi oni problemi koji opterećuju romsku zajednicu uopšte, dolaze do izražaja i na ovom mikro nivou kad se to tiče srednjoškolaca/ki. Siromaštvo, na prvom mjestu stvara začarani krug iz kojeg se teško izlazi. Sve potrebe se zanemaruju u odnosu na one primarne, egzistencijalne. Dobro materijalno stanje kao i kod većinskog stanovništva predstavlja preduslov za potpunu društvenu integraciju, bez finansijske nezavisnosti mali korak je do diskriminacije. Nemogućnost da se zadovolje osnovne potebe usled nedostatka novca jedan je vid diskriminacije. Nepostojanje svijesti o potrebi obrazovanja kod romskih roditelja proizvodi odbojnost prema školovanju tako da đeca od najranijih dana počinju da rade i da se bave raznim drugim poslovima zanemarujući školu. Iako su roditelji upisali svoju decu u škole teško je reći da li je želja za školovanjem jedini motiv takvog postupka. Mogućnost dobijanja stipendije kao vida materijalne pomoći kod nekih roditelja je, stiče se utisak, primarni motiv. Naime, može se primijetiti da se učenici/e upisuju u školu bez razmišljanja o perspektivi tog zanimanja za koje se školuju. Najčešće je to treći stepen stručne sprema i smjerovi koje je najlakše upisati ali koji nijesu mnogo traženi na tržištu rada. U nekim slučajevima izgleda kao da je jedini cilj ispuniti formalne uslove za sticanje prava na stipendiju. Još jedan pokazatelj toga je i slaba zainteresovanost roditelja za uspjeh svoje dece tokom školske godine, njihova pažnja je najveća onda kada treba izvršiti uplatu stipendija. Vrlo često se dešava da se interesuju tek onda kad se problem desi i kad ga je teško sanirati. Roditelji nemaju razumijevanja da stipendiranje podrazumijeva određena prava ali i obaveze, često misle da će stipendija biti isplaćena odmah, dovoljno je samo da se podnese zahtjev. Nekritičan odnos prema svojoj deci i traženje krivice u drugima za njihov neuspjeh je čest slučaj sa roditeljima.

Romska tradicija takođe igra važnu ulogu u njihovom životu i takođe stavlja u prvi plan neke druge stvari a ne obrazovanje. Rana ženidba i udaja jedan su od elemenata te tradicije, mladi ljudi rano stupaju u brak, ulaze u familijarne obaveze, dobijaju decu što ih sve odvlači od obrazovanja i stručnog osposobljavanja. Konačno, to redukuje njihove mogućnosti na tržištu rada. Jedan učenik je stupio u brak koji su ugovorili roditelji. Oženjen je devojkom sa Kosova koja ne govori crnogorski jezik i koju do tada nije poznao. Kod Roma je još uvijek živ taj element tradicije da se sklapaju brakovi bez prijetnog upoznavanja budućih supružnika. Još jedan učenik je vjeren i uskoro bi trebalo da stupi u brak. Obratio se FSR/ISI za pomoć ali nijesmo ništa mogli učiniti. Jednog dana u njihovu kuću, na kratko ga je posjetila poznanica iz komšiluka. To je bilo dovoljno njenim roditeljima da insistiraju na sklapanju braka zašto je „viđen da izlazi iz njihove kuće”. Takođe imamo i primjer stipendistkinje koja je postizala dobre rezultate u

školi ali je zbog udaje napuštala školovanje na završnoj godini. Vjerovati je da to može promijeniti njihov odnos prema školi, da će familijarne obaveze učiniti da se udalje od školovanja. Moglo bi se govoriti o tome da tradicionalističke vrijednosti i norme ponašanja predstavljaju ozbiljnu prepreku njihovoj potpunoj inkluziji u društvo. Činjenica je da kod pripadnika romske populacije postoji velika nesrazmjera u zadovoljavanju određenih potreba. Prilikom vjenčanja potroše se ogromna materijalna sredstva od kojih bi se mogla zadovoljiti neke od najosnovnijih potreba, potreba za boljom kućom/stanom. Takođe vrlo često smo svjedoci da u romskim familijama postoje najmoderniji uređaji, mobilni telefoni, automobili i sl., dok sa druge strane nemaju osnovne uslove za život, žive u trošnim barakama, deca nemaju knjige za školu, obuču, odjeću.

Ne može se više govoriti o nepostojanju političke volje da se položaj Roma i Egipćana unaprijedi. Brojna dokumenta, strategije i zakonska rešenja idu u pravcu uključivanja ove etničke grupe u glavne društvene tokove. Da li ovakvo ponašanje države i njenih institucija dolazi iznutra, jer je zaista prepoznata potreba da se ovaj dio populacije uključi u društvene tokove ili je to prinuda prihvatanja evropskih standarda nije toliko značajno. Proces inkluzije je započeo, mnogobrojne inicijative, programi, projekti za pomoć romskoj-egipćanskoj populaciji se rade i daju određene rezultate. Nekada, ne baš rijetko, nepostojanje svijesti, kruti običaji i norme ponašanja romske populacije umnogome onemogućavaju da se naponi na njihovoj inkluziji do kraja i uspješno sprovedu. Međutim, država mora uložiti još jače napore da se takva praksa podrške i otvorenosti prema Romima i Egipćanima nastavi, da ne bi sve zavisilo od dobre volje nekog ministra ili državnog organa. Takav vid ponašanja treba da postane standard i institucije moraju pokazati značajniji funkcionalizam prema Romima i Egipćanima i uvjeriti kompletno društvo da gaje jednak odnos i pristup prema svijema. Dakle, isprepletani različiti elementi: ekonomski, kulturni, socijalni, mentalitetski zajedno utiču na to da romska, dijelom i egipćanska, populacija ne vidi školu kao apsolutni prioritet za svoju decu. I oni koji bi htjeli i željeli da se školuju, kao i oni koji se već školuju, susreću se sa ovim teškoćama.

U vezi sa radnim iskustvom ispitanici najčešće ističu da su to sezonski poslovi za vrijeme ljetnje sezone ili učešće u javnim radovima na poslovima čišćenja magistralnih puteva i javnih gradskih površina. Neki sakupljaju sekundarne sirovine, šegaju drva, sviraju na svadbama i proslavama. Jedan stipendista ima orkestar i sa njim svira na svadbama, u restoranima i sl. Jedan učenik radi kao automehaničar u auto servisu.

Svi ispitanici žive u višečlanim familijama u kojima radi samo jedan ili dva člana. Familija jednog učenika se izdržava samo od socijalne pomoći koja iznosi 104 eura mjesečno a u domaćinstvu je ukupno 6 članova. Takva materijalna situacija ozbiljno ograničava poštovanje svih školskih obaveza. Kućni budžeti su izuzetno mali i ne omogućavaju zadovoljavanje ni onih osnovnih potreba, ili se pak samo na njih troše. Najčešće u familiji rade otac i majka i to baveći se fizičkim poslovima ili prodajom garderobe na pijaci. Jedan broj familija se izdržava od penzije jednog od roditelja ili njihovih roditelja. Jedan učenik nema roditelje već se o njemu stara bliža rodbina (stričeva familija). Petoricu učenika radno angažuju roditelji kako bi sami, svojim radom, doprinosili familijarnom budžetu. To je jedan od ograničavajućih faktora u posvećivanju školskim obavezama.

Dok je većina njihovih vršnjaka oslobođena rada, romski učenici moraju da pomažu roditeljima u poslu, da sami rade od malih nogu. Neophodnost izdržavanja više članova porodice traži veći broj radno angažovanih lica u istoj.

Veliki broj porodica ispitanih učenika posjeduje vlastitu kuću. Svega jedna porodica živi u baraci a jedna u nužnom smještaju. Učenik koji sam svojim živi u nužnom smještaju ipak je uspio da redovno završi školsku godinu. S obzirom na okolnosti u kojima živi uspješno završavanje školske godine predstavlja uspjeh. Podatak da velik broj porodica posjeduje sopstvenu kuću može da zavara i da pruži pogrešnu sliku. Uglavnom su to neuslovne kuće, sa nedovoljnim brojem prostorija, bez infrastrukture, sa neriješenim pitanjem vlasništva zemlje na kojoj su podignute.

Učenicima je bilo postavljeno pitanje kako provode slobodno vrijeme. Svi ispitanici u slobodno vrijeme najradije gledaju televiziju, slušaju muziku, bave se sportom. Upraznjavaju uobičajene stvari kao i većina njihovih vršnjaka neroma. Dvije stipendistkinje sa Cetinja aktivno se bave sportom, treniraju košarku u lokalnom košarkaškom klubu "Lovćen". Dvojica stipendista, kao kadeti, treniraju fudbal u klubovima „Mladost” i „Plava Zvijezda” u Podgorici. Istakli su da imaju korektnu odnos sa saigračima kao i sa trenerom. To se može zaključiti i na osnovu toga što su u prvom timu, da postoji drugačiji odnos vjerovatno bi za njih bilo rezervisano mjesto na klupi za rezervne igrače. Jedan od stipendista je učestvovao na međunarodnom takmičenju gdje je predstavljao Crnu Goru u džudou, tu je postigao zapažen rezultat osvojivši bronzanu medalju. Ovaj uspjeh prošao je nezapaženo u crnogorskoj u javnosti i bez pažnje sportskih autoriteta. Veliki broj ispitanih Roma vrlo rijetko izlazi u grad i posjećuje kulturna, sportska, muzička dešavanja. Za romsku populaciju karakteristično je da živi na periferiji grada, u prilično izolovanim naseljima bez mnogo kontakata sa većinskim stanovništvom. Udaljenost tih naselja od grada, slaba materijalna situacija ne dozvoljava česte izlaske i aktivniji društveni život. Jedan broj ispitanika kaže da redovno odlaze u grad, da nemaju problema i da se sasvim dobro osjećaju među pripadnicima većinskog stanovništva. Treba imati na umu da su predrasude ipak prisutne i na jednoj i na drugoj strani što sve doprinosi smanjenom kontaktu između dvije populacije. Neispunjenost u pogledu društvenog života također može da uzrokuje smanjenu motivisanost za učenje. Radi se o mladim ljudima koji imaju određena interesovanja i potrebe a koje ne mogu da ispune u svojoj sredini i zbog čega mogu osjećati određenu frustraciju koja dovodi do nezadovoljstva.

Generalno, možemo zaključiti da su romski i egipćanski učenici zadovoljni atmosferom u školi, ne osjećaju diskriminaciju i neko drugačije tretiranje. Svi problemi sa makro nivoa za cijelu ovu zajednicu vidljivi su i kod srednjoškolske populacije. Ohrabruje ovako pozitivno viđenje situacije u školi od strane učenika/ca i njihovo zadovoljstvo odnosom profesora/ki i drugih učenika/ca prema njima. Na osnovu ovakvih gledišta može se zaključiti da romski i egipćanski učenici/ce imaju normalnu atmosferu za rad i učenje.

Još uvijek pred njima su značajni problemi koje treba rješavati ukoliko želimo istinski i puni njihovu integraciju u crnogorsko društvo. Sve strukture društva moraju uložiti značajnije i dodatne napore. Velika odgovornost je na romskim i egipćanskim

liderima, posebno na novi Romski savjet u Crnoj Gori, koji treba da utiče na sopstvenu zajednicu i podigne svijest o potrebi i značaju obrazovanja za izlazak iz začaranog kruga siromaštva i marginalizacije.

Veliki broj, posebno romskih, lidera i autoriteta nije još uvijek svjestan da ima ulogu emancipatora i da treba svojim primjerom da utiče na promjene tradicionalističkog načina mišljenja i ponašanja. Imamo slučajeve da se u familijama romskih lidera dešavaju stvari protiv kojih se ustvari trebaju boriti i protiv kojih se deklarativno zalažu, uključujući i slučajeve da se njihova đeca ne identifikuju kao Romi/Romkinje. Takav način ponašanja treba da se koriguje i da upravo te familije i pojedinci budu pravi modeli kako treba graditi lične, familijarne i svake druge odnose u društvu.

K. STUDENTI/KINJE UNIVERZITETA CRNE GORE

Program stipendija od svog razvijanja obuhvata i lica koja studiraju na državnom Univerzitetu Crne Gore.

Od početka rada Fondacije za stipendiranje Roma – Instituta socijalne inkluzije do danas na državnom Univerzitetu Crne Gore upisano je ukupno 14 lica romske ili egipćanske nacionalnosti.

Nakon prve godine tri su studentkinje prekinule dalje školovanje što zbog udaje, ukupnih finansijskih prilika u kojima su se nalazile kao i, prema sopstvenom viđenju, zbog nedovoljne podrške društva.

Školske 2005/06 na Univerzitetu Crne Gore je upisano ukupno 7 lica, naredne školske godine svega jedno lice, školske 2007/08 upisane su četiri (4) nove studentkinje dok su u aktuelnoj, školskoj 2008/09, godini upisana dva nova studenta.

Od ukupnog broja pripadnika romske ili egipćanske zajednice do sada upisanih na državnom Univerzitetu žene čine oko 65%.

Svi studenti/kinje upisane su prema principu afirmativne akcije i kao proizvod uspješno vođenja kampanje javnog zastupanja koja je bila podržana od svih struktura sistema uključujući predsjednika države Crne Gore, predsjednika Vlade Crne Gore, Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, Ministarstva prosvjete i nauke i Kancelarije za rodnu ravnopravnost.

Podršku u ovim procesima pružila je i Misija Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE) na čelu sa ambasadoricom gospođom Paraschivom Badescu.

Institucionalno ovaj mehanizam najbolje je postavljen u slučaju Ekonomskog fakulteta u Podgorici koji je, kroz punu saradnju sa civilnim društvom, kreirao podsticajne mjere za upis lica sa hendikepom, lica bez roditeljskog staranja i lica koja su pripadnici romske ili egipćanske zajednice.

Tokom školske 2007/08, kao i danas, često se postavljalo pitanje određenih administrativnih rješenja iz ranijih godina prema kojima su, odlukama ranijih dekana univerzitetskih jedinica i rektora Univerziteta, pojedini studenti oslobođani plaćanja školarine. Uglavnom se radilo o usmenim odlukama i tzv. dobroj volji pa su se FSR/ISI i njeni stipendisti/kinje suočavali sa problemom dokazivanja istog. To se održavalo da ponekad, određeni autoriteti, nijesu našim stipendistima, dozvoljavali pristup polaganju ispita i ovjeri semestara.

Ukupno je devet (9) lica trenutno sa statusom aktivnog studenta/kinje i redovno izvršava sve obaveze.

Jedno lice je u međuvremenu završilo, sa izuzetnim uspjehom, osnovne i specijalističke studije i trenutno odraduje pripravnički staž u javnoj predškolskoj ustanovi. Takođe jedno lice je trenutno zamrzlo svoj studentski status i profesionalno se posvetilo razvijanju rada Nacionalne romske koalicije.

U školskoj 2007/08 stipendirano je ukupno sedam lica.

Jedno lice romske nacionalnosti studentkinja je na privatnom Univerzitetu sa sjedištem u Baru ali iz tih razloga nije obuhvaćena ovim programom.

Studentima/kinjama se posvećuje značajna dodatna pažnja i imaju prioritet prilikom zapošljavanja i angažovanja na različitim programima i inicijativama ISI/FSR.¹⁰

Stipendisti/stipendistkinje FSR/ISI u školskoj 2008/09 su:

Ime i prezime studenta/kinje	Naziv univerzitetske jedinice
1. Kumrija Beganaj	Filozofski fakultet Nikšić – predškolsko vaspitanje i obrazovanje
2. Samir Jaha	Filozofski fakultet Nikšić -. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje
3. Sanja Jaha	Filozofski fakultet Nikšić – učiteljski studij
4. Anita Zećiri	Pravni fakultet Podgorica
5. Teuta Nuraj	Fakultet političkih nauka Podgorica – diplomatija
6. Behija Ramović	Fakultet političkih nauka Podgorica – socijalni rad
7. Biljana Alković	Fakultet političkih nauka Podgorica – novinarstvo
8. Emrah Jefkaj	Filozofski fakultet Nikšić – psihologija
9. Miljaim Delija	Ekonomski fakultet Podgorica – studij menadžmenta

Sve obaveze prema studentima/kinjama se redovno izvršavaju.

Ostale aktivnosti, vezane za romsko-egipćansku akademsku zajednicu, navedene su u ostalim poglavljima ovog izvještaja.

¹⁰ Najveći broj stipendista bio je regularno radno angažovan na projektima realizovanim u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje, „DVV International“-om, Evropskom unijom posredstvom EAR, UNHCR, FOSI Rom i drugima.

L. UDŽBENICI I LITERATURA

Zahvaljujući programskoj podršci Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava Vlade Crne Gore problem udžbenika za srednjoškolsku i akademsku zajednicu u školskoj 2008/09 je u potpunosti prevaziđen.

Srednjoškolci/ke i studenti/kinje Univerziteta u septembru mjesecu su dobili iznos od po 100 odnosno 150 eura kako bi izvršili nabavku neophodnih udžbenika, literature i pribora.

Do sada su pripadnici/ce ovih ciljnih grupa samostalno vršile nabavku od iznosa dodijeljenih stipendija.

Korisnici/ce stipendija dužni su da kompletne udžbenike i druge literature, po okončanju školske godine i polaganju konkretnih ispita, ustupe biblioteci FSR/ISI.

Posljednja stipendija neće biti isplaćena dok korisnik/ca ne izvrši obavezu povraćaja udžbenika.

Na ovaj način sakupljeni udžbenici i literatura biće korišćeni za buduće generacije čime će se rasteretiti državni ili projektni budžeti.